

Over Forum

De aanbevolen lengte van een opinieartikel voor Forum bedraagt 750 woorden. Ook kunnen abonnees door een ingezonden brief reageren op de redactionele inhoud van het RD. Uitzonderingen zijn: andere brieven, de rubriek

“Kerkelijke pers/ZoGezegd/Menens”, meditaties en recensies. Inzendingen (max. 250 woorden) moeten zijn voorzien van naam en adres van de schrijver.

De redactie behoudt zich het recht voor inzendingen (zon-

Samenleving loopt het risico op collectieve burn-out

Prof. dr. Govert Buijs

Het lijkt erop dat de economie de mens in de greep heeft, in plaats van andersom. De mythe van de eeuwige groei put mens en aarde uit. Een economie van de vreugde biedt deze burn-outsamenleving een uitweg.

In het stadhuis van het Italiaanse Siena bevindt zich een muurschildering van een vredige stad, waarin mensen volop bezig zijn. Zij metselen, smeden, handelen, dansen. Dit fresco van de veertiende-eeuwse Ambrogio Lorenzetti is de ideale voorstelling van een economie waarin mensen bloeien. Dit lijkt ver af te staan van de huidige economische situatie. We zijn als mens de grip op de economie kwijt. Overal klinkt het woord burn-out, niet alleen psychisch maar ook ecologisch en sociaal. We hebben een systeem gecreëerd waaronder we hoe langer hoe meer zelf gebukt gaan. Hoe komen we uit die neerwaartse spiraal? Hoe krijgen we een economie die doet wat ten diepste de kern van de economie is: samenwerken om zo het leven meer kwaliteit te geven en samen vreugde te scheppen in een gedeelde wereld?

Arbeid heeft een positieve betekenis. In de Bijbel wordt weliswaar gesproken over „in het zweet uws aanschijns uw brood eten”, maar tegelijk wordt gezegd dat God Zelf ook werkt. Zes dagen heeft Hij gearbeid en op de zevende dag rustte Hij. Wel is de balans essentieel, bijvoorbeeld door de afwisseling van werk en sabbat.

Masker

Luther als theoloog van de arbeid beschouwt werk als roeping van God. Mensen zijn met hun werk volgens Luther als het ware „maskers van God.” In Psalm 147 staat dat God de poorten van Jeruzalem bouwt. Luther zegt in zijn commentaar daarop dat dit niet betekent dat mensen niks hoeven te doen. Mensen moeten de poor-

ten bouwen, God geeft zijn zegen. Als mensen elkaar dienen met hun arbeid zijn zij dus gestalten van God voor elkaar.

Sinds de achttiende eeuw staat de samenleving in het teken van het bestrijden en overwinnen van armoede. God heeft mensen niet voor armoede geschapen en door werk kan men die ontstijgen, was de overtuiging. Liever armen aan het werk helpen dan aalmoezen aan hen geven, luidde daarom het devies. Zij horen gezamenlijk te delen in wat de aarde voortbrengt.

De armoedebestrijding heeft de afgelopen tweehonderd jaar indrukwekkende resultaten geboekt. Ruwweg 50 jaar geleden waren er 4,5 miljard mensen, van wie er 1,5 miljard structureel ondervoed waren. Inmiddels zijn we met 7 miljard mensen op aarde en is er genoeg voor iedereen. Ondervoeding is nu vooral nog te wijten aan politieke ellende. In veel plaatsen is obesitas zelfs een grotere bedreiging voor de gezondheid dan honger.

Ratrace

Onze maatschappij is echter volledig doorgesloten in die armoedebestrijding. Het project “bestrijding van armoede” van de afgelopen tweehonderd jaar is in “creëren van overvloed” ontaard. Door constante vooruitgang ging de moderne mens in mythes geloven: de mythe van de eeuwige groei, de mythe van de individuele ontplooiing, de mythe van het ‘ontzorgde’ leven, de mythe van het onkwetsbare leven en de mythe van cijfers en kwantiteit. We zijn “economie” gaan definiëren als een machine voor eeuwige groei, gebaseerd op het individueel nastreven van

eigenbelang. Daarmee creëren we een constante ratrace, die onszelf, de aarde en onze relaties uitput. Zo kunnen we niet nog eens 200 jaar doorgaan – dat is volstrekt duidelijk.

Efficiencyterreur

Dat doorgesloten streven noem ik “involutie”. Het is de paradox van de moderniteit. Involutie stelt ons voor de vraag: hebben wij een economie of heeft de economie ons? In ons streven naar een beter leven zetten we andere zaken hoe langer hoe meer onder druk en op afstand: het klimaat, de psychologische druk op mensen om elkaar op de werkvloer tot in het oneindige te controleren, de dwang om alles in cijfers uit te drukken, de efficiencyterreur, het geld dat allesbepalend wordt, nieuwe machtsstructuren die ontstaan, uitsluiting door robotisering. Zo zijn we gevangen geraakt in de „ijzeren kooi” waar de bekende socioloog Max Weber over spreekt. En we kunnen er niet meer uit.

Om voorbij deze ‘burn-outsamenleving’ te komen, zijn expe-

We zullen werk weer moeten gaan zien als de vreugdegerichte bezigheid van samenwerking, waar het fresco van Lorenzetti op duidt. beeld

Wikimedia Commons

rimenten en een nieuw manier van denken over werk en economie nodig. We zullen werk weer moeten gaan zien als de vreugdegerichte bezigheid van samenwerking, waar het fresco van Lorenzetti op duidt. De economie van de vreugde zorgt voor een nieuwe balans tussen mens en natuur, tussen flexibiliteit en zekerheid op de arbeidsmarkt. Ze creëert de juiste verhouding tussen arbeid, onderneming en kapitaal, met als inzet maatschappelijke betrokkenheid. Bovenal is een nieuwe meetkunde nodig: menselijke bloei moet centraal staan in plaats van het bruto nationaal product en de bedrijfswinst.

Versukkeling

De vakbeweging had altijd een stevige vinger in de pap bij de armoedebestrijding en het creëren van werkgelegenheid. En met succes. Toch zit diezelfde vakbeweging in de versukkeling door teruglopende ledentallen en vergrijzing, afnemend besef van “civil society” en individualisering. Het ergste van alles is dat de vakbeweging onvoldoende

We zijn “economie” gaan definiëren als een machine voor eeuwige groei

der overleg) te redigeren en/of in te korten, of zonder opgave van reden te weigeren. Plaatsing van artikelen of brieven betekent niet dat de redactie met de inhoud ervan instemt. Door het inzenden van een brief of opinieartikel verleent de

schrijver aan Erdee Media Groep een niet-exclusieve licentie om het werk vast te leggen, te verveelvoudigen en te verspreiden in gedrukte, elektronische of andere vorm, zoals cd-rom, databank, internet of geluidsdragers.

Coördinatie: **Wim Lemstra en Hans-Willem Westerbeke** | E-mailadres Forumartikelen: forum@rd.nl | E-mailadres Opgemerkt: hoofdreductie@rd.nl

aansluiting vindt bij de nieuwe idealen van jongeren.

Maar ik zie volop perspectief voor vakbewegingen die opereren op twee fronten. Op korte termijn kunnen nieuwe coöperaties als koepels dienen waarin mensen elkaar bijstaan in het omgaan met de burn-outeconomie. Dat kan bijvoorbeeld door bezinning te organiseren rond werk, spiritualiteit en leiderschap.

Deze nieuwe coöperaties kunnen ook assisteren bij transitie in de economie. Daarbij moet het om meer gaan dan alleen vechten voor behoud van banen. Zij zullen zich moeten inzetten om mensen te begeleiden en te adviseren wat er nodig is om langdurig vitaal op de arbeidsmarkt te kunnen blijven. Dat geldt ook voor mensen met een beperking. Laten vakbonden zich sterk maken voor de (her)invoer van sociale werkplaatsen, ook al gaat het dan niet om de eigen leden.

Actiecentra

Maar vakbonden zullen ook een langetermijnvisie moeten ontwikkelen. Door zich als maatschappelijke

actiecentra te ontwikkelen, kunnen zij nadenken over en ook al volop experimenteren met de economie van overmorgen. Zij zullen antwoord moeten zoeken op de vraag hoe Nederland een circulaire economie kan vormgeven waarbij geen grondstofvoorraden worden uitgeput en waarin reststoffen volledig opnieuw worden ingezet.

Zullen we toe moeten naar een basisinkomen of participatieloon voor iedereen? Wat is betekenisvol werk en hoe zal daarbij straks de verhouding van formeel en informeel werk moeten zijn? Vakbonden die met realistisch idealisme naar de toekomst kijken, zouden ook zo maar weer eens heel aantrekkelijk kunnen zijn voor een volgende generatie.

De auteur is bijzonder hoogleraar politieke filosofie en levensbeschouwing aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Dit artikel is een bewerking van de CGMV-lezing die hij maandag 4 november uitsprak in Utrecht, die werd georganiseerd door de christelijke vakorganisatie CGMV.

POLITIEK EN SAMENLEVING

Kerk, staat en armoede

Esmé Wiegman-van Meppelen Scheppink

Vorige week verscheen het armoedeonderzoek waar een groot aantal kerken aan heeft meegewerkt. Kerken en diaconale organisaties dragen fors bij aan de bestrijding van armoede. Ondanks krimp van de kerk zijn er meer aanvragen geweest en blijft de investering in geld en uren op peil, zo blijkt uit het onderzoek.

Kerken besteedden vorig jaar 40,7 miljoen euro aan binnenlandse armoedebestrijding. Als je de tijd van vrijwilligers vanuit kerken meerekent, dan komt er nog eens 40,2 miljoen euro bij. In totaal een bijdrage van 81 miljoen euro. Meer mensen deden een verzoek om hulp. In de top tien van meest genoemde groepen die door kerken geholpen worden, heeft sinds 2012 een verschuiving plaatsgevonden. Stonden eerst "mensen zonder betaald werk" bovenaan, nu zijn dat asielzoekers en vluchtelingen. "Mensen met een chronische ziekte" en "gezinnen waarin één persoon betaald werkt" worden veel vaker genoemd dan zeven jaar geleden.

Als je terugblijkt in de geschiedenis is het bijzonder om te zien welke rol kerk en overheid innemen in de sociale zorg, en hoe de onderlinge verhouding steeds wisselt. Eeuwenlang was het de kerk die de sociale zorg in Nederland voor haar rekening nam. Pas als de kerk niet bij machte was voor de vele hulpbehoevenden te zorgen, sprong de overheid bij. Nu is de situatie omgekeerd: nu zijn het de kerken die zich moeten ontfermen over een groot aantal burgers die als gevolg van overheidsbeleid en de ingewikkeldheid van formulieren en regelingen tussen wal en schip vallen.

In de middeleeuwen was de overheid nauwelijks in beeld in de verzorging en opvang van kwetsbare groepen. Uit angst voor onrust deden stedelijke overheden iets aan opvang (bed-brood-bier) voor "ongeregelde gasten". De kerk zag het als haar taak de armen te ondersteunen. Bij de "Heilige-Geestbanken" konden gelovigen hun gaven voor de armen kwijt.

In de 18e eeuw was armenzorg niet enkel een kwestie van "verzorgen" van mensen, maar ook van "verheffen". Mensen moesten opgevoed worden tot een deugzaam leven, zonder armoede. Ook de overheid bemoeide zich met het armoedeprobleem, om maatschappelijke onrust en opstand te voorkomen. Daarnaast waren de preventie en bestrijding van besmettelijke ziektes

een belangrijk overheidsmotief.

In 1854 kwam er een Armenwet, maar die verplichtte de overheid nog tot niets. De wet was een compromis van de progressieve liberalen en de conservatieve antirevolutionairen. De liberalen hadden graag een vergaande armenwet gezien, vanuit het idee dat een krachtige overheid uniforme maatregelen op landelijk niveau kon doorvoeren. De antirevolutionaire Groen van Prinsterer was beducht voor een te grote overheid: als de staat zich de armenzorg toe zou eigenen, dan zou dat uitlopen op een „vernietiging van de christelijke liefdadigheid." Zo bleef armenzorg een gedeelde verantwoordelijkheid van kerk en overheid.

In de tweede helft van de 20e eeuw werd Nederland een verzorgingsstaat met een uitgebreid vangnet voor zorg- en hulpbehoeftigen. Ook in maatschappelijke opvang werd voorzien. Inmiddels bevinden we ons in de 21e eeuw. De verzorgingsstaat is op z'n retour. De overheid trekt zich terug en legt een aantal verantwoordelijkheden

De overheid is niet alleen armoedebestrijder maar ook veroorzaker van schuldenproblemen

bij de mensen zelf neer, met ruimte voor particulier en kerkelijk initiatief.

Schulden en een langdurig laag inkomen zijn op dit moment de meest voorkomende redenen om bij een kerk aan te kloppen. Andere redenen die kerken en diaconale organisaties noemen: vastlopen in loketten van instanties, last van ingewikkelde formulieren en terugvordering van te veel betaalde toeslagen. Bureaucratie als veroorzaker van armoede en schulden staat dus hoog in de ranglijst van genoemde problemen. De overheid is daarmee niet alleen armoedebestrijder maar ook veroorzaker van problemen.

Een zichtbare rol van de kerk in de bestrijding van armoede juich ik toe. Maar dan wel in verhouding met een overheid die de bureaucratie in toom houdt. En een overheid die eerst naar zichzelf kijkt voordat mensen als "fraudeur" worden aangemerkt, omdat ze fouten hebben gemaakt bij het invullen van allerlei formulieren.

De verzorgingsstaat is op z'n retour. De overheid trekt zich terug en legt verantwoordelijkheden bij mensen zelf neer. beeld ANP, Robin van Lonkhuijsen.